

su o udruzi i njenim najaktivnijim predstavnicima prikupljali doušnici UDDBE koji su djelovali na tadašnjem Slobodnom teritoriju Trsta (STT). Posljednjim godinama političkog djelovanja Josipa Agneletta u Trstu, poglavito s obzirom na odnose snaga između središnjih slovenskih i talijanskih političkih čimbenika, bavi se Piero Purini u prilogu *I rapporti tra le forze politiche italiane e slovene dal '54 al '60 con particolare riferimento alla lega democratica slovena e al dott. Josip Agneletto* (95-108).

Odnos Slovenije kao matične države prema političkom djelovanju tršćanskih Slovenaca u razdoblju nakon 1945. (Tršćanska kriza) tema je priloga Gorazda Bajca (*Odnos matice do tržaške politične opozicije v prvem povojnem obdobju. Od konca vojne do resolucije Informbiroja*, 109-128). Smatra da slovenska matrica nije imala pozitivan odnos prema svojim politički djelatnim sunarodnjacima u Trstu, smatrajući njihove neodvisne istupe konkurentskim, ali i strahujući od njihove uključenost u tzv. "angloameričku agenciju". Posljednji rad u zborniku naslovljen je *Odnos KPS in "Babičeve" KPSTO do Slovenske demokratske zveze v času po sprejetju Resolucije Informbiroja (1948-1954)*, a potpisuje ga Nevenka Troha (129-146). Ukazuje se na raskol između slovenskih komunista na području Slobodnog teritorija Trsta i utjecaj projugoslavenske "Babičeve" struje na daljnji tijek tamošnjih političkih zbivanja.

Zbornik radova posvećen Josipu Agnelettu vrijedan je prinos poznavanju života i djelovanja ovoga istaknutog slovenskog intelektualca i političara XX. stoljeća, ali i sveukupnih društvenih, političkih, gospodarskih, vjerskih i kulturnih prilika u Istri i Trstu od kraja XIX. do 60-ih godina XX. stoljeća. Riječ je o području koje je tijekom XX. stoljeća u više navrata promijenilo državnu pripadnost te čije je stanovništvo, upravo zahvaljujući usudima povijesnih zbivanja, višestruko doživljavalo masovne progone i egzoduse. Stoga tema tršćanskih Slovenaca, kao sastavni dio povijesti talijanskog i slovenskog naroda, promatrana kroz prizmu života i djelovanja jednog od prvaka slovenske političke elite u Trstu u XX. stoljeću, zavrijeđuje pozornost svih proučavatelja koji se u svojem znanstvenom radu dotiču ove slojevit i uvijek intrigantne istraživačke problematike.

Lovorka Čoralić

Arnold SUPPAN, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835.-1918.)*, Naprijed, Zagreb, 1999., 371 str.

U okviru I. kongresa hrvatskih povjesničara predstavljena je knjiga Arnolda Suppana, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj* koja obuhvaća razdoblje od 1835. do 1918. godine. Knjiga je objavljena nakon dugotrajnog napora 1999. godine u ediciji Povijest & Historija zagrebačke nakladničke kuće Naprijed.

Predgovor knjizi kao i predstavljanje poznatoga austrijskog povjesničara hrvatskoj javnosti napisao je dr. Nikša Stančić. Arnold Suppan austrijski je povjesničar, redoviti profesor Sveučilišta u Beču na Odsjeku za istraživanje Istočne i Jugoistočne Europe te donedavno ravnatelj Austrijskog instituta za Istočnu i Jugoistočnu Europu u Beču.

Istraživački interes i njegov rad usmjerili su ga ka povijesti Habsburške Monarhije i naroda te općenito Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe, uključujući i hrvatsku povijest u 19. i 20. stoljeću.

Ova knjiga sastavljena je od jedanaest tema iz hrvatske povijesti koje je Suppan napisao u dvadesetogodišnjem rasponu između 1973. i 1993. godine. Probleme hrvatske povijesti autor ove knjige ne promatra izolirano, već ih stavlja u širi okvir Srednje,

Srednjoistočne i Jugoistočne Europe, ponajviše u sklopu povijesnih kretanja u Habsburškoj Monarhiji. Stavlja ih u sklop određenih povijesnih fenomena na širem području kao što su "modernizacijski procesi", kompleks medusobnog povezivanja tehničkoga, gospodarskog, socijalnog, kulturnog i političkog razvitka te u sklopu nacionalnih integracijskih procesa, tj. oblikovanja nacija u modernom smislu. Kada razmatra određene političke situacije i događaje u Hrvatskoj, razmatra ih u sklopu prilika u čitavoj Monarhiji i analizira pojedinačne odluke vrhova Monarhije koje se odnose izravno ili neizravno na Hrvatsku. Predmet njegova znanstvenog interesa su različiti povijesni fenomeni u procesu oblikovanja modernoga europskog društva u 19. i na početku 20. stoljeća, od nacionalističkih oslobodilačkih pokreta do fenomena imperijalizma, oblikovanja masovnog društva i javnog mnijenja, oblikovanja i funkcioniranja povijesne svijesti, povijesnih predodžba i povijesnih klišeja. Svoja istraživanja zasnovao je na uvidu i izvornu arhivsku građu bečkih, budimpeštanskih i zagrebačkih arhiva, napose fondova najviših tijela Monarhije, od tajnih vladarevih konferencija, careva Vojnog ureda, Dvorskog ureda za policiju i cenzuru, Ministarskog vijeća do Prezidijalnih spisa.

U prvoj temi "Cuius regio eius natio" pokušava odgovoriti na pitanja: što znači nacionalno diferenciranje prije postanka modernih nacija, kako dolazi do nacionalnih razgraničavanja na početku modernih narodnih pokreta, što izaziva nacionalno odvajanje i asimilaciju u nacionalnim borbama potkraj 19. stoljeća, zašto ne uspijevaju pokušaji rješavanja napetosti između "državnih nacija" i "nacionalnih manjina" nakon 1918. godine i kakve su posljedice desetljeća nacionalnog isključivanja između 1938. i 1948. godine.

U drugoj temi "Duh vremena i pozadina nacionalnorevolucionarnih ideologija" pokušava u okvirima opće tipologije nacionalnorevolucionarnih ideologija u obliku teza razjasniti socijalnu osnovu ilirskog pokreta, ilirizma kao prve hrvatske integracijske ideologije i nacionalnorevolucionarne elemente u tom preporodnom pokretu. Ilirizam i ilirski pokret položili su temelje za institucije modernoga hrvatskog društva te su stvorili program za političku samostalnost hrvatskih zemalja u Habsburškoj Monarhiji. S oktroiranim ustavom iz 1849. godine i neoapsolutizmom impulsi modernizacije su se ipak primali pretežno "izvana", tj. prije svega od Beča, te je modernizacija zato i došla u suprotnost s daljnjom integracijom hrvatske nacije.

U trećoj temi "Mjere cenzure protiv ilirskih listova Ljudevita Gaja" saznajemo kako je tekao proces izdavanja odobrenja za izlaženje Gajevih "Novina" i "Danice" u uvjetima cenzure Metternichova sustava te o čitavom mehanizmu donošenja odluke o zabrani ilirskog imena i uvođenju snažne cenzure 1843. godine nakon zaključka vrhova Monarhije da treba suzbiti nepoželjnu žestinu nacionalnih pokreta i mađarsko-hrvatskih sukoba.

U sljedećoj temi "Narodi Habsburške Monarhije:Hrvati" bavi se problematikom demografije i njezini kretanja na cijelom prostoru Hrvatske, kulturno-geografskim i kulturno-genetskim pretpostavkama, tehničko-ekonomskim napredkom s posebnim osvrtom na industrijalizaciju, tržišno gospodarstvo, kapitalizaciju, i na proces modernizacije u poljodjelstvu. U podtemi "Hrvatsko društvo" daje pregled društvene strukture hrvatskih zemalja s obzirom na različitosti historijskog razvitka.

Obrađuje tadašnje školstvo i obrazovni proces kao doprinos društvenoj modernizaciji čiji je nosilac širenja u Hrvatskoj bio društveni život koji je odgovarao obrazovnim težnjama građanstva te se osvrće na književno-publicističku djelatnost toga građanskog sloja, i na rad prvih hrvatskih novina. Bavi se problemom nacionalne motivacije i integracije posebno istražujući prvu varijantu jugoslavenske ideologije – ilirizam. Taj njegov rad o ideologiji i socijalnoj strukturi nosilaca "ilirskog" pokreta prilog je općoj tipologiji nacionalnih pokreta i ideologija. Time zaključuje da ni jedan ideološki sistem niti jedne hrvatske stranke nije bio dosljedno usmjeren na jugoslavensku "nacionalnu" ideologiju te da su dominirale trijalističke koncepcije.

U sljedećoj temi "Vanjskopolitička i vojnopolitička strategija Austro-Ugarske prije početka Bosanskog ustanka 1875." autor se bavi definiranjem strategije Austro-Ugarske

prema Bosni i Hercegovini 1875., prije ustanka koji će 1878. godine rezultirati austro-ugarskom okupacijom tih područja. Po arhivskoj građi koju je obradio donosi Andrassyjeve koncepcije i moguću razvoj okupacije te u sklopu toga naknadna formiranja granica i koridora. Na kraju zaključuje da je vanjska politika Austro-Ugarske bila "imperijalistička" i navodi neke komponente kojima potkrepljuje svoj zaključak.

U sljedećem prilogu "Obrazovnopolitička emancipacija i društvena modernizacija" piše o "južnoslavenskim" (hrvatskim, srpskim, slovenskim) studentima na Češkom sveučilištu u Pragu na prijelazu stoljeća (1895.-1905) i utjecaju profesora Masaryka na njih. Prema popisima studenata objavljuje udio i razdiobu južnoslavenskih studenata na sveučilištima i visokim školama podunavske Monarhije. Zaključuje da je utjecaj modernizacije Praskog sveučilišta i profesora Masaryka na naraštaje hrvatskih i srpskih studenata rezultirao uspjehom, ali da je promotor studija u Pragu Stjepan Radić bio ipak suzdržan u širenju Masarykovih ideja stvarajući svoj vlastiti program.

U sedmom prilogu "Velikosrpska propaganda i zagrebački Veleizdajnički proces" opisuje sukobe i zaoštavanja koja dovode do Veleizdajničkog procesa i stvaranja zaoštrene situacije u zemlji, uz težnju Austro-Ugarske da se proširi na istok kao imperijalna sila i to opravda velikosrpskom propagandom te tako dobije izgovor za aneksiju Bosne i Hercegovine i svrgavanje Hrvatsko-srpske koalicije.

U "Prilogu pitanja austro-ugarskog imperijalizma u Južnoj Europi: vladina politika i javno mnijenje o aneksiji Bosne i Hercegovine" autor smatra da je aneksijska kriza iz 1908./09. pod pritiskom javnog mnijenja utjecala na političko mišljenje jer je na austrijskoj strani postojao zahtjev da se sa Srbijom obračuna vojno, a na srpskoj strani postojala je mržnja prema imperijalističkim postupcima velesile Austro - Ugarske. Na Balkanu je Austro-Ugarska uz ekonomske, vojne i kulturne interese izražavala i politiku sile. Autor na kraju zaključuje da je povezanost imperijalizma i povijesnih događaja neprijeporna jer su povijesni događaji kako za nacionalizme tako i za imperijalizme ocrtavali putove ekspanzije.

U "Osvrtu na pitanje uvođenja izvanrednog stanja" raspravlja o uvođenju izvanrednih mjera za Hrvatsku i Slavoniju u slučaju rata u proljeće 1909. godine, kada se politička napetost zaoštrila aneksijskom krizom i zamalo eskalirala u pravu opasnost izbijanja rata između Austro-Ugarske i Srbije. Ti pokušaji uvođenja diktatorskih mjera ne događaju se samo u situacijama prijeteeće ratne opasnosti, nego i kasnije, do samog izbijanja Prvog svjetskog rata.

U posljednja dva priloga "O progonu velikosrpske propagande u Hrvatskoj i Slavoniji" te u "Slomu Podunavske Monarhije 1918." pažnja se posvećuje problemu odnosa austro-ugarskih političkih i vojnih vrhova prema Srbiji te srpskoj i srbijanskoj politici u razdoblju uoči Prvog svjetskog rata i njihovu odrazu na politiku Monarhije prema Hrvatskoj. Zajedno s prilogom o unutrašnjim uzrocima raspada Monarhije 1918., autor govori i o politici Monarhije prema balkanskom prostoru i nepovjerenju u hrvatsku politiku, što će dovesti do otkazivanja lojalnosti političkih snaga u Hrvatskoj prema Monarhiji i zaključku Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. o raskidu državno-pravnih odnosa s Austro-Ugarskom i uključivanja Hrvatske u jugoslavensku državu zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom.

U zaključku ovog prikaza moram napomenuti da je cjeloviti prikaz ove knjige neostvariv jer autor postavlja cjelovit niz istraživačkih pitanja koja su vezana uz Monarhiju i odnose prema Hrvatskoj te je s teško izdvojiti najvažnija. Stoga je namjera prikaza predstaviti austrijskog povjesničara Arnolda Suppana čitateljstvu s njegovim hrvatskim temama koje je uključio u rasprave o širim problemima europske povijesti.

Ljiljana Dobrovšak